

Betydelig ringvirkning fra klippfisk

Seniorforsker Roger Richardsen, Sintef & Bransjeanalytiker Sjømat, Finn-Arne Egeness, Nordea Bank

I en verden med global konkurranse i både råvare- og forbrukermarkedet har klippfiskindustrien evnet å beholde produksjonen i Norge. Lønnsomheten er også bedre enn for andre deler av hvitfiskindustrien. Klippfiskprodusentene er derfor avgjørende for økonomisk aktivitet og ringvirkninger i norsk hvitfiskindustri.

Globaliseringen av råvaremarkedet for fryst torsk har flyttet en betydelig andel av produksjonen av fryst torskefilet til lavkostland, fordi manuell produksjon gir høyere utbytte og krever færre investeringer. Parallelt er produksjonen av ferske og tinte fileter flyttet nær markedet, fordi det reduserer svinnet i verdikjeden og øker fleksibiliteten. Konsekvensen er en kraftig økning i eksporten av fersk og fryst sløyd og hodekappet fisk. Det har redusert antall norske filetanlegg fra rundt 100 på 1970-tallet, via 36 anlegg i 1997, til færre enn 10 aktive anlegg i dag.

Konvensjonell sektor har klart seg bedre, og selv om myndighetene gikk aktivt inn med saneringsordning (tilskudd til nedleggelse) for mange små fiskebruk tidlig på 1980-tallet, har den relative nedgang vært mindre enn i filetindustrien. I 1993 var det 36 anlegg som produserte klippfisk mot 21 anlegg i dag. Produsentene har imidlertid økt produksjonsvolumet av klippfisk fra 58 000 tonn i 1993 til 87 000 tonn i 2017. For 10 år siden sto de fire største klippfiskprodusentene i Norge for cirka 50 prosent av produksjonen. I dag svarer de samme fire produsentene for rundt av 2/3-deler av produksjonen. Klippfiskproduksjon og ikke minst eksporten domineres fremdeles av bedrifter lokalisert på Sunnmøre, men det har skjedd en marginal forflytting nordover. Likevel står fortsatt bedriftene i Ålesund og omegn for 94 prosent av eksporten målt i verdi.

I tråd med fiskeindustrien generelt er resultatmarginen på drift nokså beskjeden, og godt under sammenlignbare tall for norsk industri samlet. Mens norsk industri samlet har en driftsmargin i området 8 – 9 prosent, har klippfiskindustrien en driftsmargin varierende mellom minus 2,8 prosent og pluss 7,1 prosent. Årsresultatet etter finans og skatt varierer mellom minus 3,1 prosent til pluss 6,6 prosent. Klippfiskindustrien har imidlertid jevnt over bedre resultatmarginer enn tilsvarende målinger for hvitfisknæringen og for norsk fiskeindustri generelt (med unntak av fiskemelindustrien).

Klippfiskindustrien har klart å redusere kostnadene i takt med økt internasjonal konkurranse, og råstoffet står i dag for rundt 80 prosent av kostnadene i produksjonen av klippfisk av torsk hos de mest effektive produsentene. Tilgang på både fersk og fryst råstoff, samt lang erfaring og stor markedskunnskap er blant konkurransefortrinnene til norsk klippfiskindustri.

Forklaringen på de lave driftsmarginene i norsk fiskeindustri kan være flere. Varierende kapasitetsutnyttelse på grunn av sesonger i råstofftilførsler er én. Det som sannsynligvis er viktigst, er at fiskeindustrien er "stuck in the middle" i verdikjeden, dvs. må operere mellom salgslagenes lovfestede rett til fastsettelse av minstepriser og et globalt sjømatmarked med tilhørende prisdynamikk, som også påvirkes av alt fra substitutter til valutasvingninger. Fiskeindustrien får sjelden operere med "gode" driftsmarginer særlig lenge før råstoffprisen justeres i perioder med gode markedspriser. Et viktig poeng er at klippfiskindustrien benytter ferskt og fryst råstoff av mange arter og dermed har bedre forutsetninger for helårlig produksjon enn andre fiskeindustribedrifter.

Egenkapitalrentabiliteten i fiskerinæringen generelt og klippfiskindustrien spesielt er mer på linje med øvrig industriell aktivitet i landet. Det kan synes paradoksalt, men kan forklares med at kapitalinnsatsen i fiskeindustrien er lavere enn for annen industriell virksomhet, som altså gir omtrent

samme avkastning på investert kapital (bygninger, maskiner, driftsmidler). I klippfiskindustrien har total kapitalrentabiliteten variert mellom minus 0,6 % i bunnåret 2012 til mellom 14–15 prosent i både 2010 og 2014. Norske bedrifter i gjennomsnitt har en total kapitalrentabilitet i underkant av 10 prosent (10,1 % i 2015 og 9,5 % i 2016).

Gjennomsnittlig verdiskaping i klippfiskproduksjon for perioden 2010 – 2016 var i følge våre beregninger om lag 530 millioner kroner. Men variasjonen fra år til år er stor, fra en bunn i 2012 på 212 millioner til en topp i 2014 –2015 på om lag 680 – 690 millioner kroner. Bunnen i 2012 må i vesentlig grad skyldes høye råstoffpriser på grunn av lave kvoter. Sommeren 2012 kom meldingen om kvoteøkningen - som senket råstoffprisene minst like mye, men som også influerte vesentlig (negativt) på flere produktkategorier i markedene, også klippfisk. En vesentlig bedring i markedsprisene for klippfisk i 2014 og ytterligere i 2015, 2016 og 2017 er hovedårsaken til to år med høyere verdiskapingsbidrag fra sektorene enn gjennomsnittet. Året 2016 ligger ganske på gjennomsnittet for de 7 siste årene.

Den direkte sysselsettingen i klippfiskproduksjon er på mellom 700 – 850 personer, tilsvarende 700 – 780 årsverk. For kjerneområdene på Sunnmøre er dette en vesentlig del av industrisysselsettingen i fiskeindustrien. I disse tallene har vi ikke tatt med de indirekte effektene på andre deler av fiskeindustrien – ikke minst betydningen klippfiskindustrien har som avtaker av saltfisk produsert i Nord-Norge. Eksempelvis ville bortfall av klippfisk som avtaker av flere hundre tusen tonn råstoff fått betydelig negativ innvirkning på prisnivået for fersk og frosset sei og torsk om disse volum skulle inn i alternative anvendelser og markeder. Ringvirkningene kan oppsummeres i følgende punkter;

- Hver krone i omsetning gir 0,40 øre i omsetning i tilknyttet næringsliv (1,568 mrd.)
- For hver krone i verdiskaping i klippfiskindustrien skapes det 70 øre i verdiskaping i annet næringsliv som ringvirkninger
- For hvert årsverk direkte sysselsatt i klippfiskproduksjon skapes det vel 0,8 årsverk i tilknyttet næringsliv

Nordea forventer en relativt stabil produksjon av klippfisk på rundt 75 000 tonn framover og fortsatt stor konkurranse bedriftene i mellom. De ulike bedriftene har imidlertid ulike fortrinn og strategier, slik at det er plass til flere aktører. Det er imidlertid naturlig å forvente at konsolideringen fortsetter og særlig utsatt er de som ikke har tatt investeringer i enten produksjon, produkt eller marked.

Kronikken er skrevet basert på prosjektet «Ringvirknings- og verdiskapningsanalyse for norsk klippfiskindustri» finansiert av FHF og utført av SINTEF